

Dalton met ups en downs

De geschiedenis van de daltonbeweging in Nederland

René Berends, Luuck Sanders
2e versie, juli '08

In het lectoraat daltononderwijs is een van de onderzoekslijnen gericht op het in kaart brengen van de geschiedenis van de daltonbeweging in Nederland. Het is de bedoeling, dat hierover in 2010 gepubliceerd wordt. Het onderzoek (literatuur-, bronnenonderzoek en interviews) is momenteel nog volop gaande, toch is er al een overzicht op hoofdlijnen te geven. Dat doen we in dit artikel, in het besef dat er straks in de definitieve publicatie wellicht toch wat andere accenten gelegd zullen worden.

De daltonbeweging in Nederland heeft haar pieken en dalen gekend. Zij deinde mee op de golven van de maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen. En soms was zijzelf de veroorzaker van enige deining. Het is van belang daarvan kennis te nemen om zo van het verleden te leren. Daarmee is ook het doel van deze tekst aangegeven. Het wil de lezer informeren over hoe dalton-Nederland ontstaan is en zich ontwikkeld heeft tot de bloeiende beweging die zij is.

In 1917 wordt in Nederland de 'pacificatie' van kracht. Het slepende conflict over het kiesrecht en de schoolstrijd leidt tot een uitruil van politieke punten tussen confessionelen, socialisten en liberalen. Het leidt onder andere tot de gelijkstelling in de bekostiging van het openbaar en bijzonder onderwijs.

De periode die volgt is er een met veel interesse voor onderwijsvernieuwingen. Er worden veel nieuwe schoolgebouwen gebouwd en men zoekt inhoudelijke oplossingen om het lager onderwijs te verbeteren. Er gaat een brede belangstelling uit naar de reformpedagogiek als reactie op het vigerende leerstofjaarklassensysteem.

De Maatschappij tot het Nut van 't Algemeen is hierbij zeer actief. Een commissie van 't Nut, onder leiding van professor Kohnstamm bezoekt in 1924 Engeland om daar bijna een dozijn experimentele dalton scholen te bezoeken. Kohnstamm cs. (1924) publiceert over deze experimenten in 'De toekomst van ons volksonderwijs deel II Scholen in lossen klasseverband'. En daarmee staat hij aan de basis van de daltonbeweging in Nederland.

In Nederland wordt daltononderwijs bekend door de experimenten met het daltonplan in Engeland. Twee ervan zijn beschreven in de bijlage van de Engelse uitgave van Education on the daltonplan. 'Het Dalton stelsel werd en is door den westenwind toegevoerd', zegt Diels.¹ Vooral het experiment op de school van Albert John Lynch (*1872) heeft als modelschool gefunctioneerd en duizenden bezoekers getrokken. Lynch was headmaster van een grote Londense volksschool, waar de daltonbeginselen werden toegepast. Lynch is met name van belang omdat hij veel gepubliceerd heeft over de assignments (taken), die op zijn school zijn ontworpen.

Kohnstamm zal heel zijn leven ijveren voor de ‘scholen in lossere klassenverband’, zoals hij de daltonwerkwijze noemde. De auteurs van het boek erkennen dat er aanpassingen nodig zijn voor de Nederlandse situatie. Niettemin roepen zij enerzijds op om in de bestaande Nutsscholen met dalton te experimenteren. Anderzijds adviseren zij ‘t Nut om in het land voor onderwijshervorming te pleiten overeenkomstig de daltonbeginselen.

Drie jaar later merkt Diels op dat het Daltonrapport ‘de tongen van al wat aan (en in) paedagogiek deed, losmaakte’.ⁱⁱ Er wordt stevig gediscussieerd en ook verder gepubliceerd. In 1926 verschijnt de brochure ‘Daltoniseren op de Christelijke School’ door A.R.J. Bazuin. Bokhorst en De Graaf, medereisgenoten van Kohnstamm, leggen hun bevindingen van hun studiereis naar Engeland over de daltonexperimenten in het voortgezet onderwijs vast in de publicaties ‘Het daltonstelsel voor het Middelbaar en M.U.L.-onderwijs’ⁱⁱⁱ en ‘Individueel Onderwijs en het Dalton-Plan’^{iv}

Al gauw leiden de publicaties tot een aantal experimenten. Daarbij valt op dat er eerder geëxperimenteerd wordt in het voortgezet onderwijs dan in het lager onderwijs. Het Nut krijgt in 1924 van de gemeente Amsterdam de taak om wetenschappelijk onderbouwde adviezen te geven omtrent de organisatie van het onderwijs. Kohnstamm pleit voor een grootschalige daltonisering. Die stuit echter op veel tegenstand onder docenten en is nooit van de grond gekomen.

In 1925 leiden de bevindingen van ‘t Nut tot de eerste proefnemingen met dalton in Den Haag op een hbs voor meisjes en aan een ‘gewone’ hbs in de richting van onderwijs waarbij meer rekening gehouden met de persoonlijkheid van de leerling. Zo ontstaan de eerste daltonscholen voor middelbaar onderwijs.^v De Haagse meisjes-hbs is al in 1928-1929 onder Grafdijk gedaltoniseerd en wordt een paradepaardje van de NDV.

In 1930 wordt in Amsterdam de Eerste Openbare Daltonschool aan de Jan van Eijckstraat opgericht, het eerste initiatief in het lager onderwijs. De school staat onder leiding van mevrouw Schalij en De Nieuwe Schoolvereniging onder leiding van de heer M. Vrij.

In Eindhoven ontstaat de Nutsschool voor L.O.

In het jaar 1932 stellen B&W van Den Haag aan de Raad voor om een school te bouwen die geschikt is voor het onderwijs volgens ‘nieuwe beginselen,’ een school voor daltononderwijs dus. Een jaar later wordt het gebouw in gebruik genomen. De school aan de Aronskelkweg was daarmee de eerste middelbare school die speciaal voor daltononderwijs is ontworpen. De school lag midden tussen het woeste land, met uitzicht op de duinen. Ze bestaat overigens nog steeds.

Uiteindelijk leiden deze experimenten ertoe dat betrokkenen zich in 1931 verenigen in de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV). Op initiatief van Dr. Bokhorst, directeur van de Eerste gemeentelijke hbs te Amsterdam, en mevrouw Dr. Biegel, docent biologie aan het Vossiusgymnasium in Amsterdam, wordt in het schoolgebouw van ‘De Nieuwe Schoolvereniging’, de latere Cornelis Vrijschool in Amsterdam op 7 november 1931 de stichtingsvergadering gehouden van de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV).^{vi}

Hoewel de presentielijst van de oprichtingsbijeenkomst verloren ging, waren Biegel, Bokhorst en Vrij vrijwel zeker niet de enige aanwezigen. Tot de oprichters behoren ook mevrouw Dr. Grafdijk van de openbare Dalton-hbs voor meisjes in Den Haag, mevrouw Dortland en Schalijs en de heer Dr. De Groot, die in 1933 directeur werd van de Haagse Dalton-hbs voor jongens en drie leerkrachten van de Nieuwe Schoolvereniging. Dr. Bokhorst zal tot 1947 voorzitter blijven.

De NDV krijgt als doelstelling mee: de bevordering van het onderwijs gebaseerd op de daltonbeginselen.

Vanaf het begin zijn er leden uit het l.o., het v.h.m.o., het n.o. en het kweekschoolonderwijs uit alle drie richtingen.^{vii} De vereniging staat open voor alle denominaties. Men kiest ervoor niet gebonden te zijn aan politieke en/of levensbeschouwelijke opvattingen.^{viii}

Het zijn vooral onderwijzers uit Amsterdam en Den Haag die bij de start van de NDV naar voren treden. Directeuren, docenten, leraren, hoofden en onderwijzers, die destijds veelal in gescheiden verbanden opereerden, gaan in de NDV samenwerken. Bovendien komen deze NDV'ers zowel van openbare scholen, als van (neutraal) bijzondere scholen. Opmerkelijk is de inbreng van Het Amsterdams Lyceum, waar Gunning de scepter zwaait, en de Nieuwe Schoolvereniging. Beide scholen rekruteren veel leerlingen uit de welgestelde burgers van de Vondelparkbuurt en uit Amsterdam-Zuid, waardoor de elitaire trekjes uit New York en Londen de NDV in deze periode niet vreemd zijn.

Al snel ontstaan er binnen de NDV drie secties, een voor het l.o., een voor het m.o. en een voor het nijverheidsonderwijs. Aan de sectie l.o. geeft P. Bakkum leiding, de sectie m.o. staat onder leiding van Dr. F.W. de Groot en de sectie n.o. onder leiding van mevrouw. A.C. Koch.

In het jaar na de oprichting van de NDV (1932) worden er verschillende bijeenkomsten gehouden in het land (Amsterdam, Utrecht en Den Haag). Er zijn overal in het land lezingen. De Groot reist dat jaar naar Londen om op een internationaal congres een lezing te houden met als titel: 'the Application of the Dalton Plan at a secondary-school at The Hage'. Jaarlijks worden er een- of tweedaagse conferenties gehouden en zijn er regelmatig sectiebijeenkomsten. Daar nemen ook anderen, niet-daltonianen, aan deel. Zo schets Kees Boeke op een der congressen ooit het beeld: 'We werken aan hetzelfde object. We graven samen aan dezelfde tunnel door een hoge berg, beginnen ieder aan een andere kant, werken naar elkaar toe en komen op dezelfde plaats uit.'^{ix}

In 1933 bezoekt mevrouw Dr. Van Dulleman Amerika. Zij houdt over haar studiereis vervolgens een lezing met als onderwerp 'Wat is van de nieuwe Amerikaanse Onderwijsorganisaties voor Nederland te gebruiken?'^x Opmerkelijk vindt zij dat aan iedere school in Amerika een centrale leeszaal verbonden is, waar de leerlingen vrij boeken en tijdschriften kunnen lezen. Ook het gebruik van moderne hulpmiddelen in het onderwijs (grammofoon en filmvoorstellingen) is gebruikelijk in Amerika, terwijl daar in Nederland de nodige weerstand tegen bestaat.

Ook de vergaderingen van de NDV worden opgeluisterd met lezingen. In 1933 bespreekt Bokhorst het onderwerp 'Cijfers en/of rapporten', houdt mevrouw K. Zeeman een verhandeling over Decroly in vergelijking met daltononderwijs en bespreekt Dr. De Groot het onderwerp 'Individueel dalton of gedaltoniseerde school'.

Het zijn voorbeelden van de brede belangstelling die er in deze beginperiode was voor tal van vernieuwingen in het onderwijs.

Kleyn ^{xi}, voorzitter van de NDV in de periode 1971-1979, geeft aan dat er aanvankelijk meer mogelijkheden voor daltononderwijs waren binnen het m.o. (mulo) en vooral binnen het nijverheidsonderwijs voor meisjes, dan in het lager onderwijs. Gedaltoniseerde werkwijzen vinden tevens ingang in Het Amsterdams Lyceum (Bokhorst en De Graaf), het Vossiusgymnasium (Biegel) en het Coornhert Lyceum in Haarlem.

Niet alle initiatieven in deze beginperiode komen van de grond. P.A. Diels ontwikkelt in 1932 een plan om tot een grotere dalton lagere school te komen. Zijn plan stuit echter af op de weigering van een ambulant hoofd en op de weigering om het hoofd van de school invloed te geven bij de keuze van eventuele leerkrachten.

Binnen de sectie lager onderwijs is de heer P. Bakkum bijzonder actief. Hij maakt zich met name sterk voor het aardrijkskundeonderwijs.

Montessori- en dalton scholen nemen in de jaren dertig een bescheiden plaats in. In 1930 zijn er 28 montessori- en dalton scholen op een totaal van ruim zeventienduizend scholen; in 1938 is het aantal gegroeid tot 80. Die groei is bescheiden maar wel opmerkelijk, gezien het feit dat er in 1938, als gevolg van de economische crisis, minder scholen waren dan in 1930.

In 1936 wordt het eerste lustrum van de NDV gevierd op het Nieuwe Lyceum in Hilversum. Er komen maar liefst 260 belangstellenden op af. Prof. Dr. Kohnstamm houdt een rede over 'De daltongedachte en de eis van onze tijd'. Op het lustrum komt ook de vraag naar voren of er op de kweekschool een opleiding dient te komen voor daltonleerkrachten. Het jaar daarop wordt overleg gepleegd tussen de heer Jonges, directeur van de kweekschool van het Haags Genootschap en Prof. Dr. Kohnstamm over de mogelijkheid om tot een opleiding voor daltonleerkrachten te komen.

Het aantal leden van de NDV overschrijdt in dit lustrumjaar het honderdtal.

'In de tijd dat het begrip 'onderwijsvernieuwing' veld wint, verliest de Daltonvereniging haar oorspronkelijke exclusiviteit.'^{xii} De NDV heeft begin jaren dertig te maken met voorstanders van klassikaal onderwijs en met voorstanders van progressief onderwijs. De eersten vonden dalton niet degelijk genoeg, de laatsten niet progressief genoeg.^{xiii}

De NDV probeert leiding te geven aan een geleidelijke verbetering van het onderwijs door mogelijkheden te zoeken vormen van individualisering toe te passen binnen de context van het klassikale onderwijs.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog heeft de mobilisatie ook haar impact op de NDV. In 1939 spreekt Luitenant Boegheim op een daltonbijeenkomst over 'het werken aan de geestelijke ontspanning van onze militairen'. En spreekt Schreuder, directeur van het Instituut voor Individuele Ontwikkeling (IVIO) over het thema 'De daltonmethode in dienst van de ontwikkeling der gemobiliseerden.'

In 1940 onderneemt de NDV in het begin van het jaar nog pogingen om een aantal sectiebijeenkomsten i.o., m.o. en n.o. te houden. Echter zonder resultaat. Als in mei 1940 de Duitsers Nederland binnenvallen, zendt de NDV de circulaire 'De NDV staakt haar werkzaamheden....' aan de leden met daarin het bericht dat samenkomsten voorlopig achterwege zullen blijven. Ook de contributieheffing wordt gestaakt.

De oorlogssituatie heeft het werk van de vereniging verlamd, zoals de secretaris in een terugblik op deze periode beschrijft.^{xiv} Hij memoreert de dood van de oud-secretaris, mevrouw Dr. Biegel en meldt ook de dood van Dr. Denier van der Gon, die op 8 maart 1944 gefusilleerd is. Denier van der Gon was in daltonkringen voor de oorlog bekend door zijn experimenten met het inrichten van leerlingpractica om zo de zelfwerkzaamheid van leerlingen te bevorderen.

In december 1945 laat de NDV weer wat aan zijn leden horen. Er wordt een circulaire verstuurd, waarin overigens vermeld wordt dat wegens gebrekkige reisgelegenheid het organiseren van samenkomsten nog verhinderd zijn.

Na de Tweede Wereldoorlog gonst het binnen de NDV van activiteiten, zonder dat daarbij het oude bestuur van de NDV in de eerste drie jaren na de oorlog veel naar buiten treedt. In de winter van 1945-'46 wordt door de NDV deelgenomen aan de werkzaamheden van de 'Vernieuwingsraad voor het Onderwijs.' In deze raad worden de verworvenheden van het daltononderwijs actief voor het voetlicht gebracht. In deze periode is vooral Bakkum, voorzitter van de sectie i.o., een groot stimulator binnen de vereniging. Op 6 april 1946 houdt Jonges een lezing in het gebouw van De Nieuwe Schoolvereniging met als onderwerp: 'Welke betekenis hebben de daltonbeginselen voor deze tijd?'. Er zijn in 1946 tal van congressen op het gebied van de vernieuwing van opvoeding en onderwijs. Het is de reden waarom de NDV zelf dat jaar nog geen jaarcongres organiseert.

Actieve, ontevreden leden van de vereniging in Den Haag richten in 1947 een onderafdeling op. Men is ontstemd over het gebrek aan initiatief van de NDV. De directeur van de Dalton-hbs in Den Haag, de heer Timmers, maakt in deze periode veel propaganda voor de daltonbeginselen en is zeer actief. Het leidt ertoe dat er op 10 mei 1947 in Amsterdam een vergadering plaatsvindt van de onderafdeling Den Haag met het DB van de NDV. Onderwerp van de vergadering is hoe de werkzaamheden van de NDV meer effect zou kunnen sorteren. Op 18 oktober 1947 wordt de eerste naoorlogse ledenvergadering gehouden in Huis ter Wege te Huis ter Heide. Het belangrijkste agendapunt is het komen tot regionale secties en werkgroepen. Besloten wordt om correspondenten te benoemen met als taak het onderhouden van contacten met hun omringende scholen. Ook wordt er een nieuw bestuur geformeerd. Bokhorst treedt af en Timmers wordt de nieuwe voorzitter van de NDV. Secretaris wordt mevr. Khan-de Koningh, directrice van de Dalton-hbs voor meisjes in Den Haag. Costers, hoofd van de Nieuwe Schoolvereniging, wordt de nieuwe penningmeester.^{xv}

Met het aantreden van het nieuwe bestuur ontstaat er nieuw elan.

Vanaf 1948 worden er in de nieuwe regio's bijeenkomsten gehouden. Er is veel belangstelling. Individuele personen maar ook scholen overstelpen de leden van de vereniging met informatieve vragen.

De afdelingen van de NDV leiden tot meer contact tussen leerkrachten van verschillende daltonscholen. Het leidt er ook toe dat leerkrachten elkaars ideeën overnemen en er dubbel werk wordt voorkomen. Tevens leiden de vergaderingen in

de afdelingen ertoe dat er een bundeling van werkkraft ontstaat om sterker te staan in de gekoesterde wensen en deze realiseerbaar te maken door gemeentelijke en andere overheden.^{xvi} Er worden in 1949 in Den Haag en Utrecht gesprekskringen gestart. De NDV richt zich vanaf 1948 op het organiseren van de jaarlijkse daltonconferentie. Met name Dr. Lignac is met de organisatie van die conferenties belast. Costers, hoofd van De Nieuwe Schoolvereniging bepleit in 1950 de opheffing van vakken en stelt voor het onderwijs meer thematisch in te richten. Leerlingen zouden rond onderwerpen werkstukken moeten maken, die centraal ingeleid moeten worden via gezamenlijke bordlessen. Ook het corrigeren van het werk van leerlingen houdt de gemoederen bezig. Het leidt ertoe dat de NDV voor het eerst zelf onderzoek laat doen / doet. Er wordt een uitvoerige enquête gehouden onder de vele scholen over dit thema.

Timmers schrijft in 1953 terugkijkend op de eerste naoorlogse jaren dat in ons land de daltongedachte in snel tempo doordringt tot de velen, die zich bezinnen op de vraag, of men verband mocht leggen tussen de ervaringen van de jaren '40-'45 en ons stelsel van opvoeding en onderwijs: 'Ze is ook doorgedrongen tot diegenen, die zich juist toen helder bewust geworden waren, dat ons het kostelijke goed van de vrijheid weer als een gouden appel in handen gegeven was en dat ons gevraagd zou worden haar waardig te zijn. Eveneens tot het landsbestuur dat in de Troonrede van 1948 uitsprak, dat 'bij de verschillende typen van onderwijs het opvoedings- en vormingsaspect de bijzondere belangstelling van de regering diende te hebben.'^{xvii} Minister Rutten schrijft in 1951 in zijn 'Nota betreffende Onderwijsvoorzieningen' dat de vorming, die de onvolwassene als individueel persoon en als gemeenschapswezen behoeft, om zich te ontwikkelen tot een goed lid van de maatschappij, gaat de huidige kracht van het gezin in het algemeen te boven en wel meer dan dat een halve eeuw geleden reeds het geval was. Het opvoedende element heeft in het onderwijs een grotere plaats gekregen'

In 1949 verschijnt het tijdschrift 'Dalton'. Het blad wordt uitgegeven bij Wolters in Groningen. Er wordt onder andere verslag gedaan van de jaarlijkse daltonconferenties. 'Dalton' verschijnt in het begin driemaandelijks en telt acht pagina's. Er wordt een redactie gevormd met de leden Costers, mevrouw Van Arkel-v.d. Vegte, directrice van een Christelijke huishoudschool in Rotterdam, Dr. Lignac en Wage, beiden leraren aan een dalton-hbs in Den Haag. Aanvankelijk is de inhoud vooral gericht op het v.o. Maar langzamerhand verschijnen er steeds meer artikelen die bestemd zijn voor het l.o. Van Willigen, Dr. Van der Meulen en Scholten zijn langdurig als redactieleden betrokken bij de uitgave van 'Dalton'. Het blad zal tot in het schooljaar 1967-'68 verschijnen.

De Juliana van Stolbergschool, later is dat de openbare basisschool Pieterskerkhof, in Utrecht wordt in 1949 het centrum van de NDV. Daar wordt een informatiecentrum gevestigd. In 1954 wordt er een commissie Documentatie ingesteld. Er wordt ook in de naoorlogse jaren opnieuw veel gepubliceerd over het daltononderwijs.

Het boek van Dr. Bokhorst uit 1924 krijgt al in 1945 een ongewijzigde herdruk. In 1953 zien een aantal belangrijke publicaties over daltononderwijs het licht. In de reeks 'Moderne Onderwijssystemen' van uitgeverij Wolters verschijnen: Bakkum, P. (1953) Daltononderwijs op de Lagere school, Hage, D.L. en J.J. Jonges (1953) Daltononderwijs op de ULO-school, Timmers, D.J.E. (1953) Daltononderwijs op de Middelbare School en Neitzel-Tideman, mevr. H. (1953) Dalton en nijverheidsonderwijs.

In 1961 wordt de 'Daltonbrochure' uitgegeven door het Katholiek Pedagogisch Bureau gepubliceerd.

Er wordt in deze naoorlogse periode ook feest gevierd. In 1950 bestaat de Haagse dalton-hbs 25 jaar. Opgevoerd wordt het jubileumspel 'De zelfmoord van de literatuur of de beledigde Jan Klaassen.' De gedachte achter het spel laat zich raden: 'De boekenhelden kunnen slechts leven door het denken van de mens en omgekeerd betekent literatuur een bron van zelfkennis en een weg tot waarlijk mens-zijn'.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan schetst Kees Boeke: 'Zie, we groeien naar elkaar toe en halverwege ontmoeten we elkaar. Ik, geboren individualist, ben begonnen met mijn eigen kinderen in mijn eigen gezin. Ieder volgend jaar heb ik de kring groter gemaakt en dus telkens concessies moeten doen aan de eisen van de gemeenschap. U bent uitgegaan van de tegenovergestelde kant en hebt gaandeweg meer rekening gehouden met de individualiteit van de leerling'.^{xviii}

Een hoogtepunt in de naoorlogse periode is het bezoek dat Helen Parkhurst van 23 april tot 2 mei 1952 aan Nederland brengt. Aanleiding is de opening van haar 'petekind', de Helen Parkhurstschool in Rotterdam. In de periode dat Parkhurst in Nederland is, houdt ze lezingen in Museum Boymans in Rotterdam, in de Aula van de Gemeentelijke Universiteit in Amsterdam en in de aula van de Dalton-hbs in Den Haag.

In 1956 bestaat de NDV 25 jaar. Parkhurst stuurt een geluidsfragment met haar felicitaties aan de vereniging. Daarin memoreert zij haar bezoek aan Nederland en vertelt zij over haar nieuwe huis Starbridge in New Preston. Ook vertelt zij over haar nieuwe programma Growing Pains, waarin zij gesprekken heeft met pubers.

In 1958 doet de NDV aan een kritische zelfreflectie. De eerste termijn van 29 jaren van de Koninklijke Goedkeuring zijn verstreken. Er wordt een ledenvergadering uitgeschreven waarin men zich de vraag stelt: 'Is de opzet en de bedoeling nog steeds dezelfde?' Dalton is zo geëvolueerd dat men de oorspronkelijke doelstelling als een te enge omschrijving voelt. De verlossende woorden worden door Dr. Van der Wielen gesproken. Hij stelt voor dat de doelstelling van de NDV is 'de bevordering van Onderwijs in *vrijer* klasseverband'. In de geest van deze nieuwe doelstelling wordt ook het orgaan van de NDV voortaan genoemd: 'Dalton, orgaan van voorstanders van het vrijer klasseverband'. In 1960 wordt bij Koninklijk Besluit de NDV opnieuw bestaansrecht gegeven met de door de ledenvergadering nieuw opgestelde statuten.

Hoewel er in Amsterdam nog veel belangstelling is voor het daltononderwijs en er tijdens een bijeenkomst op 28 januari 1965 op de Louis Bouwmeesterschool nog een afdeling Amsterdam van de NDV opgericht wordt en waaraan het bestuurslid Spruit

leiding gaat geven, is er landelijk, midden jaren zestig, steeds minder belangstelling voor de activiteiten van de NDV. Het leidt ertoe dat in 1970 de activiteiten van de NDV gestaakt worden, met instandhouding van een viermanschap Lignac, Brouwer, Hage en Kleyn. Zij vertegenwoordigen de belangen van de NDV op alle terreinen. Er wordt geen contributie meer geheven. De verschijning van het eigen orgaan 'Dalton' wordt gestaakt en de betaalde contributie voor de jaren 1968-1970 wordt gestort in een reservefonds. De NDV beperkt zich tot de activiteiten van informatiebureau tot het moment waarop de behoefte aan andere activiteiten opgeld zal doen. Het lidmaatschap van de NDV van 'Vernieuwing' wordt stopgezet.

Opmerkelijk is dat in deze periode de Pedagogische Academie in Eindhoven studenten de mogelijkheid biedt om door extra studie het NDV-certificaat te verkrijgen.

Tijdens de sluimerperiode verzorgt Dr. Lignac veel correspondentie voor de NDV, onder andere met scholen in binnen- en buitenland. Er wordt in deze periode niet gepubliceerd. Maar ondanks dat, blijft het aantal verzoeken om inlichtingen groot.

Brouwer, lid van het driemanschap, is leraar Pedagogiek aan De Driestar, de kweekschool in Gouda. Hij verzorgt veel spreekbeurten in het land en weet zijn leerlingen inzicht te geven in de daltonwerkwijze en zorgt voor de juiste stageplaatsen. Hij is in deze periode ook vaak de officiële vertegenwoordiger van de NDV. Kleyn, ook lid van het driemanschap, houdt regelmatig spreekbeurten over daltononderwijs. Daarbij verdedigt hij, zoals hij zelf zegt, de daltonprincipes 'vaak met het zweet in zijn handen' in de toen zo roerige tijd van democratisering op de Pedagogische Academie in Beverwijk en in Amsterdam.^{xix}

Op 14 november 1979 houdt de NDV een heroprichtingsvergadering in Utrecht. Tijdens deze vergadering wordt er uitgebreid gediscussieerd over de toegezonden vragen. De vergadering bespreekt de uitgangspunten van dalton. Men verklaart nog steeds achter de drie daltonprincipes te staan, maar wenst dat er een aantal subpunten aan toegevoegd worden, te weten: eigen verantwoordelijkheid, het ontplooiën van initiatief, vrijheid dat een proces dient te zijn, sociale contacten – relatiepatronen en de uitwerking van de uitgangspunten in het schoolwerkplan.

Ook wordt er uitgebreid over *vrijheid* gesproken. De vraag of we vrijheid willen om bevrijd te worden van bepaalde belemmeringen (liberty), of vrijheid willen om een onderwijskundig doel mogelijk te maken (freedom). De vergadering verklaart dat het haar om freedom gaat, al wordt er bijgezegd dat deze keuze liberty niet uitsluit.

Ook de daltontaak wordt tegen het licht gehouden. Men beschouwt de taak als een wezenlijk bestanddeel voor de uitvoering van de daltongedachte, maar die taak moet wel verschillend geïnterpreteerd worden. Men vat de hele leeropdracht als taak op.

Voorafgaand aan de vergadering heeft men de leden gevraagd naar hun verwachtingen over het functioneren van de NDV. Daaruit blijkt dat men van de NDV geen 'voorgekauwde' taken wil, maar uitwisseling van ideeën en taken. De organisatie van deze uitwisseling wordt als een NDV-taak gezien. Ook dient de NDV aandacht te schenken aan het schrijven van het schoolwerkplan. Men verwacht van de NDV verder dat men aandacht schenkt aan de aansluitingsproblematiek kleuter-, lager- en voortgezet onderwijs en men wil in NDV-verband discussiëren over inhoudelijke thema's als de aansluiting van het daltononderwijs bij de nieuwe wet op

het basisonderwijs, differentiatie, controle op de leerstof en rapportage. De NDV moet zich sterk maken voor het instellen van regio's en initiatieven uit de regio's ondersteunen.

De vergadering herbevestigt ook het daltonuitgangspunt dat dalton geen voorgeschreven systeem is of moet zijn en dat iedere daltonschool zijn eigen stijl zal kunnen behouden.

Tijdens de heroprichtingsvergadering wordt er ook een nieuw hoofdbestuur geformeerd. Voorzitter Kleyn treedt af en Diemer, hoofd van een basisschool uit Holten wordt zijn opvolger. Kleyn uit Amsterdam wordt vice-voorzitter en Graafmans uit Tilburg secretaris. Penningmeester wordt de uit Leidschendam afkomstige drs. Van Buuren. De oud-bestuursleden Brouwer en Dr. Lignac worden adviseurs.

Er worden drie regio's in het leven geroepen. Regio Noord komt onder leiding te staan van Pals uit Groningen voor het l.o. en van Wenke uit Havelte voor het v.o. Regio West komt onder leiding te staan van Van de Bos uit Den Haag voor het l.o. en van Stempels uit Den Haag voor het v.o. Voor regio Zuid is er dan vooralsnog een vacature, omdat Graafmans uit Tilburg toetreden is tot het hoofdbestuur.

In 1980 wordt er na de 'sluimerperiode' van 1970-1979 weer een daltonconferentie gehouden. Deze wordt gehouden in Tilburg op de Mgr. Bekkersschool. Op deze conferentie wordt een dia-geluidserie gepresenteerd over daltononderwijs en is er een grote onderwijsmarkt. Zo'n onderwijsmarkt wordt vaker ingepland. In 1986 wordt de firma Nienhuis zelfs gevraagd haar (montessori)leermiddelen te demonstreren.

In de jaren na de heroprichting ontwikkelt de daltonbeweging zich in sneltreinvaart. Regio's zijn actief. Er worden lezingen en studiedagen georganiseerd. In 1982 wordt Diemer als voorzitter opgevolgd door Van Mierlo. Wenke wordt vice-voorzitter. De NDV professionaliseert verder. De heer Mr. Bruggeman wordt aangetrokken als juridisch adviseur in verband met de herziening van de Statuten en het Huishoudelijk Reglement.

In 1985 zijn er 25 daltonscholen.

In 1986 volgt Janssen Graafmans op als secretaris van de NDV. Hij werkt dan als docent Pedagogiek en Duits op de Rijks-pabo in Emmen. Deze pabo start dan met het daltoniseren van de opleiding en geeft bijscholingscursussen over daltononderwijs.

Tijdens de heroprichtingsvergadering vragen de aanwezigen om een daltoninformatiecentrum. Deze vraag wordt gehonoreerd als in Utrecht het documentatiecentrum opgericht wordt dat onder leiding komt te staan van Röhner.

In 1981 verschijnt er een nieuw tijdschrift, het informatiebulletin van de NDV 'Taak'. Graafmans behoort tot een van de initiatiefnemers van het blad en is nauw betrokken bij de redactie van het bulletin. Vier jaar lang is Pompe uit Tilburg redacteur. Hij verzorgt ook de lay-out en tekst- en stencilwerk. In 1986 neemt Kleyn de redactie over. Hij krijgt eind 1989 assistentie van mevrouw Stad uit Hazerswoude-Rijndijk. Vanaf 1990 wordt Taak op A 4-formaat gemaakt en verzorgt het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS) de uitgave en verzending.

Ook schoolbegeleidingsdiensten tonen interesse in het daltononderwijs. Er wordt in 1982 in het Jaarbeursgebouw een studiedag gehouden met als onderwerp: 'Overdracht

van het daltonplaatje door de medewerkers van de onderwijsbegeleidingsdiensten aan scholen in hun regio's'. Er zijn maar liefst 34 deelnemers.

In het kader van de Wet op het Basisonderwijs (WBO) worden er tal van onderwijsexperimenten opgezet, die de naam van dalton meekrijgen. Vaak zien we dat daarbij het werken met taken, en principes als zelfwerkzaamheid, vrijheid en onderlinge hulp de leidraad vormen om bij die experimenten over dalton te (blijven) praten.

In deze periode rond de invoering van de wbo zien we ook experimenten van de grond komen waarbij in de onderbouw, de 'oude' kleuterklassen, gedaltoniseerd wordt.

Kleuters raken vertrouwd gemaakt met het begrip 'taken', beginnend met klassentaken als het planten water geven en het ronddelen van de schoolmelk. Na verloop van tijd krijgen kinderen ook werktaken, die op klassikale aftekenlijsten, bijvoorbeeld met gekleurde punaises, bijgehouden kunnen worden. Met name de daltonschool in Utrecht en de Mgr. Bekkers Daltonschool lopen in deze onderbouwexperimenten voor.^{xx}

Ook op pabo's is er interesse. Er wordt een opleiding in Utrecht gestart op de Theo Thijssenschool en in Deventer op de pabo van Hogeschool IJsselland, later Saxion.

Er wordt in 1982 voor het eerst door Van Mierlo namens de NDV onderhandeld met het APS om tot de aanstelling van een medewerker voor daltononderwijs te komen, zoals die er dan ook al is voor het montessori- en Jenaplanonderwijs. Na eerst in 1985 afgewezen te zijn, leidt een beroepsprocedure in 1988 tot de aanstelling van drs. Leferink bij het APS als daltonmedewerker. Het APS neemt dan ook de druk en verspreiding van het bulletin 'Taak' op zich. Bij het APS worden er verschillende publicaties gemaakt en voorbereid. Ook worden er cursussen verzorgd over het daltoniseren van de onderbouw van de basisschool. De subsidie voor de medewerker daltononderwijs wordt in 1990 door het Ministerie ingetrokken. Maar het APS wil de band met de NDV handhaven. De omvang van de werkzaamheden worden wel van 0,7 naar 0,5 teruggebracht.

Rond 1988 heeft de NDV contacten met mevrouw Dr. Susanne Popp van de universiteit van Passau in Duitsland. Zij promoveert op het daltononderwijs en geeft met haar onderzoek een wetenschappelijke impuls aan het daltononderwijs.

In 1989 maakt secretaris van de NDV Drs. Janssen een studiereis naar de VS. Daar ontmoet hij Mrs. Dorothy Rawls Luke, destijds vriendin en 'junior partner' van Helen Parkhurst. De contacten in Amerika leiden het jaar erop tot een tegenbezoek van Mrs. Dorothy Rawls Luke aan Nederland. Ze is eregast op de NDV-conferentie en wordt er tot erelid van de NDV benoemd. Tevens is ze gast op het 65-jarig bestaan van de daltoncholengemeenschap in Den Haag.

In 1993 wordt de Stichting Dalton Nederland opgericht, later gevolgd door Dalton International. Stichting Dalton Nederland richt zich op de nascholing, Dalton International op het opbouwen van internationale contacten.

Rond 1988 is er een verheugende belangstelling voor het documentatiecentrum daltononderwijs in Utrecht. In De Vacature verschijnt een reeks artikelen over dalton.

En er wordt voorlichtingsmateriaal voor ouders gemaakt. Dat jaar laat de NDV ook een nieuw logo ontwerpen, dat de drie principes van daltononderwijs symboliseert.

Het daltononderwijs groeit in deze periode. In 1991 stijgt het aantal daltonscholen tot 70. In 1998 zijn er 188 scholen aangesloten. Er zijn dan zes pabo's waar dat jaar daltoncursussen gegeven worden. Anno 2008 zijn er 311 daltonscholen voor basisonderwijs, 19 scholen voor voortgezet onderwijs en 20 opleidingsinstituten.

Het zestigjarig bestaan van de NDV wordt in 1991 gevierd tijdens de Jaarconferentie in 'De Reehorst' in Ede. Er tekenen maar liefst 300 bezoekers in.

De geboortedag van Helen Parkhurst, 12 maart, wordt door de NDV als Nationale Daltondag gekozen.

In 2006 wordt aan de pabo van Saxion Hogescholen in Deventer een lectoraat daltononderwijs gevestigd. Als lector wordt benoemd Dr. Piet van der Ploeg.

Literatuur:

Bakkum, P. (1953) Daltononderwijs op de lagere school. In de serie: Moderne Onderwijssystemen deel 6. Groningen/Djakarta.

Bazuin, A.R.J. (1953) Daltoniseren op de christelijke school. Amsterdam

Bigot, L.C.T., P.A. Diels en Ph. Kohnstamm (1924) De toekomst van ons volksonderwijs II Scholen in losser klasseverband. Amsterdam.

Bokhorst, S.C (19??) Individueel Onderwijs en het Dalton-Plan. Uitg. Nijgh & Van Ditmar.

Bokhorst, S.C. (1924) Het Dalton Stelsel voor het Middelbaar en M.U.L.O. onderwijs. Groningen/Den Haag: Wolters.

Dallinga, J. (1982) Daltononderwijs, in: J. Ahlers e.a. (red) Wat is dat voor een school? Deventer.

Dalton Den Haag (1995) De Dalton in oorlogstijd. Den Haag: Dalton Den Haag

Diels, P.A. (1933) Op paedagogische verkenning. Studiën over moderne onderwijsverschijnselen. Groningen.

Dodde, N.L. (1983) Het Nederlandse onderwijs verandert. Ontwikkelingen sinds 1800. Muiderberg

Gerhard, A.H. en Ph.A. Kohnstamm (1923). De Toekomst van ons Volksonderwijs I.

Hage, D.L. en J.J. Jonges (1955) Daltononderwijs op de ULO-school. In de serie: Moderne Onderwijssystemen deel 4. Groningen/Djakarta.

Hollestelle, Marijn (2004) 'Beperkte spontaniteit' Leven en werk van Philip Kohnstamm Dissertatie Universiteit Utrecht.

Imelman, J.D. & W.A.J. Meijer (1986) De nieuwe school gisteren & vandaag. Amsterdam/Brussel: Elsevier.

Janssen, C.J. (1985) De kleine basisschool, een handreiking bij het organisatieprobleem. Emmen: eigen uitgave

Janssen, Drs. C.J. (19??) Daltononderwijs om een goede school. Eigen uitgave

Daltonbrochure (1961) Katholiek Pedagogisch Bureau.

Kleyn, H.I. (1991) Nederlandse Daltonvereniging 1931-1991. Uitgave Nederlandse Dalton Vereniging.

Kuipers, Hans-Jan (1995) Daltononderwijs in Nederland: een succesverhaal? nr. 2

Neitzel-Tideman, H. (1955) Dalton en nijverheidsonderwijs.

Timmers, D.J. E. (1953) Daltononderwijs op de middelbare school. In de serie: Moderne Onderwijssystemen deel 8. Groningen/Djakarta.

Wenke, Hans en Roel Rohner (1999) Leve de school. Deventer: Arko.

Noten:

ⁱ P.A. Diels (1933) p. 13

ⁱⁱ P.A. Diels (1927) Op Paedagogische Verkenning. Studiën over Moderne Onderwijsverschijnselen 14 / (1933) 13.

ⁱⁱⁱ S.C. Bokhorst (1924) Het Daltonstelsel voor het Middelbaar en M.U.L.O.-onderwijs Groningen: Wolters

^{iv} S.C. Bokhorst (19??) Individueel Onderwijs en het Dalton-Plan. Uitg. Nijgh & Van Ditmar.

^v Bron: H. Wenke en Roel Rohner (1999) p. 132

^{vi} H.I. Kleyn (1991). P. 2

^{vii} D.L. Hage en J. Jonges (1962) p. 8

^{viii} H.I. Kleyn (1991). P. 2

^{ix} D.J.E. Timmers (1953) p. 10

^x Bron: H.I. Kleyn (1991) p. 3

^{xi} H.I. Kleyn (1991) p. 2

^{xii} D.L. Hage en J. Jonges (1962) p. 8

^{xiii} H.I. Kleyn (1991) p. 2

^{xiv} Verslag van de secretaris NDV over de periode 1940-1945 in: H.I. Kleyn (1991) p. 5

^{xv} Bron: H.I. Kleyn (1991) p. 6

^{xvi} Op de stichtingsvergadering van de afdeling Amsterdam van de NDV werd in 1965 deze doelstelling van de afdeling geformuleerd. Bron: H.I. Kleyn (1991) p. 8

^{xvii} D.J.E. Timmers (1953) p. 14

^{xviii} D.J.E. Timmers (1953) p. 10

^{xix} H.I. Kleyn (1991) p. 10

^{xx} C.J. Janssen (1985) p. 18